

«ТЯЖКЕ ЯРМО МУЖИЦЬКОГО БАГАЦТВА...»¹

Нічого дивного, що твори Василя Стефаника перевидають. Останній «прорив» був у 2015 році, коли Київ, Львів, Івано-Франківськ видали в різних форматах твори Стефаника. Снятинське видання 2019 по-своєму особливе. По-перше, це вперше (вибачайте за тавтологію) Снятин видає твори свого земляка; по-друге, новели Стефаника оформлені графічними роботами Дмитра Лазаренка, снятинського художника, який народився у Русові. Ідея видання виникла у мене на 85-річному ювілеї Дмитра Лазаренка у 2017 році, про що пан Дмитро не забув нагадати в лютому 2020 на презентації книжки в музеї Василя Касіяна. І по-третє, вперше в книжці подається у повному обсязі стаття Юрія Морачевського за автографом, який зберігається в Русівському літературно-меморіальному музеї (у 1970 році Федір Погребенник подав її з великими купюрами у виданні «Василь Стефаник у критиці та спогадах»), що готувалася як передмова до ювілейного видання 1933 року, але не вишла із-за забаганки Михайла Рудницького.

А з цієї статті потрібно починати будь-яку розмову про феномен Стефаника. Бо пригадую, як на початку 2000-х незлий київський академічний літературознавець запитував мене: «Ви, галичани, справді вірите, що Стефаник геній?» На що я відповів: «Я не вірю. Знаю», - щоправда моя фраза не переконала знавця літератури. А все тому, що Стефаника треба розуміти, а саме на розуміння йому й не щастило. Хоча окремі міркування широго захоплення були. Я наведу тільки дві думки Богдана Лепкого, які він висловлював у своїх листах: «[...] люблю Стефаника, як у прозі і в життю. Стефаника «Моє слово» – це моя потіха. Читаю щодня і гадаю собі, що народ, який дав таке слово, не може пропасти. Це найсильніша річ у світовій прозі – найсильніша!» (з листа до Антона Крушельницького). І ще одне міркування того ж Лепкого: «І не в політичних програмах сила літератури. Стефаник – аполітик, а він наш найбільший прозаїк, його «Синам» – нічого рівного не знаю не лиш у нашій, але й світовій літературі! Це наші гордощі народні – хоч яке воно розпучливе і безнадійне» (з листа до Володимира Гнатюка).

Вже не кажу за Володимира Дорошенка, який у квітні 1943 року надрукував свої спогади про Стефаника, і теж багато прояснив щодо літературознавчих стереотипів про новеліста. Але і цих спогадів ми не знаємо, й надалі користуємося народницькими трафаретами на кшталт «співець знедоленого селянства» чи радикальніше «співець вимираючого села». А Володимир Дорошенко згадував: «Коли я з наго-

---

¹Василь СТЕФАНИК. ТВОРИ / за ред. упорядника Іванни Юрчук; науковий консультант Роман Піхманець. Снятин; Чернівці: Друк Арт, 2019. 232 с.

ди 50-ліття уродин Стефаника подав у 1921 р. ширшу оцінку його творчості, він, хоча як був задоволений самим фактом уваги до нього, непопулярного, на його думку, письменника, в розмовах зо мною ніяк не годився з моєю характеристикою його, як співця дрібного убогого селянства. Він не вважав себе поетом якогось одного стану чи шару, тим більше поетом злидарів. Він дивився на себе як на письменника цілком об'єктивного, безстороннього і протестував проти підсування йому якихсь чужих йому тенденційних намірів, що їх він не мав на гадці. Вказував, що герої його оповідань не виключно якісь злидарі, що напр., Іван із «Камінного хреста», який кинув рідний край і подався за океан, зовсім не був бідний, а навпаки, заможний господар. Та й «Басараби» його теж не належали до бідноти і т.д. До цієї теми Стефаник вертався не раз і навіть у одному листі картав мене за мою брошуру про нього: „Я Вам ніколи не дарую того, – писав він до мене 2 січня 1925 р., – що Ви мене зробили поетом трупа «умираючого села». Ви переборщили зі всіма своїми селянськими орієнтаціями, так тут, як і на Великій Україні. Я Вам подарую, та критики, які приїдуть після Вас, назвуть мене здоров'ям України“. Це було непорозумінням, бо «співцем умираючого села» назвав Стефаника не я, але москаль Алексинський («Певец погибающей деревни», передмова до збірки російських перекладів його оповідань «Рассказы», СПб, 1907). А песимістом назвав Стефаника в 1921 р. др Остап Грицай у своїй характеристиці, надрукованій в „Українськім Прапорі“».

Стаття Юрія Морачевського залишається взірцевою, сливе канонічною. І дивно, що ми й понині її не знаємо, цієї статті. Декілька думок Юрія Морачевського нагадаю:

1. З газдів він – з багачів. Тому й любить і знає багатство своєї землі, добрі ниви, тай добрі коні, файні хати, тай вишні шо цвітуть.
2. Коли не любить чого, промовчує тай минає. Не любить міста.
3. Хоче пригорнути до себе цілу землю та й виспівати цілу свою багату душу.
4. Велика любов зродила ті твори, та й вона сіє довкола замучених людських лиць золотим сяйвом.
5. Він знає, що все те так мусить бути, що нема людської сили проти судьби.
6. І той маєстат болю мають всі ті геройські хлопці Стефаника.
7. Нема причини людській жалобі та й нема їй розради. Ту відвічну правду знають поети. Тяжке ярмо мужицького багатства знає Стефаник так само, як тягар нужди.
8. Хто має в душі таке величезне багатство тонів, тому не треба героїчних подій, ані величних катастроф, щоби творити величаві речі. Велика війна перейшла, та й не стала епохою в творчості Стефаника. Мала вона супроти нього [...].

9. Не мав Стефаник попередників, та й не буде мати „школи“, як перший-ліпший літерат її собі робит.

10. Нема поміж оповіданнями Стефаника ні одного зле збудованого.

11. Стефаник не є ніякий агітатор, ані пропагандист. Він не стоїть ані „між двома класами“, які не боронять такого чи іншого ладу чи стану. Він не є антисеміт, і даремно прихильники „згодного вспулжиця“ вичеркують слово „жид“ з його творів.

12. Коли йому раз сказали: „Ви є великий письменник“ – сказав на те просто: „Не знаю“. Та й я не знаю, але знаю, що він є поет.

Це є блискучий есей і блискуче вростання в тіло Стефаникової творчості. Недаремно, Стефаник любив Юрія Морачевського і в новелі «Серце» написав про нього так: „Юрко Морачевський віддав би за мене свою молодість, аби сховати мене в ній від бруду світа“.

Ця книга, попри якісне вибране зі всіх прижиттєвих книжок Стефаника, подає ще незакінчені твори Стефаника («Академія», «Бога-тир») та перші варіанти творів «Дорога» і «Мое слово».

Це письмо величезної сконденсованої енергії і неймовірної енергетики, – враження складається, ніби сидиш межи тими героями і слухаєш їхньої бесіди: „Чому вас, пане хорунжий, доля графом не вчинила, а кинула вас між нас? Давні наші письменники мусіли за мужиків писати, бо нікого більше й не було на Україні, всі пани і хорунжі повтікали до москалів, до поляків і куди хочете, а за нас треба було писати і ще довго, як писати хто буде за Україну, то все лиш за нас мусить писати. Ви, пане, хорунжий, хто знає, чи довго з нами набудете, глянь і вже посаду маєте в Малопольщі» («Академія»). Такої концентрації слова сливе не можливо сьогодні знайти, можливо, причина в тому, що для Стефаника «слово є ще святістю, що не хотів, та й не мусив кришити на дрібний пісок щирого золота своєї мови [...]» (Юрій Морачевський).

Бо то тільки Стефаник міг так сказати:

«Я був щасливий.

Як я ссав цицку мамину, як єї рожевими пальцями драпав аж сльози з маминих очей текли, як маминими очима сунулися тихісенько пречисті хмарки щастя – я тогди був щасливий.

А тепер на ті очи смерть чорний габій спускає.

Не можу я бачити в них тих пречистих облаків щастя.

І шукаю трошки під небом. І падаю.

З під маминих грудий я ніколи не падав...».

Нам залишається бути його ворогами. Або з любови, або з ненависти...

Мар'ян Севрасевич, Івано-Франківськ